

Interventie

Instapje

Erkenning

Erkend door: Deelcommissie Ontwikkelingsstimulering, onderwijs-gerelateerd aanbod en jeugdwelzijn

Datum: 9 maart 2017

Oordeel: Goed onderbouwd

De referentie naar dit document is: Deniz Ince (januari 2017).

Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving Instapje. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Gedownload van www.nji.nl/jeugdinterventies.

Inhoud

Samenvatting	4
Korte samenvatting van de interventie	4
Doelgroep	4
Doel	4
Aanpak.....	4
Materiaal	4
Onderbouwing	4
Onderzoek	4
1. Uitgebreide beschrijving	6
Beschrijving interventie.....	6
1.1 Doelgroep	6
1.2 Doel	8
1.3 Aanpak	9
2. Uitvoering	12
3. Onderbouwing	15
4. Onderzoek	22
4.1 Onderzoek naar de uitvoering.....	22
4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten.....	23
5. Samenvatting Werkzame elementen	25
6. Aangehaalde literatuur	25

Samenvatting

Korte samenvatting van de interventie

Instapje is een gezinsgericht stimuleringsprogramma gericht op het vergroten van de onderwijskansen van kinderen van 1-2 jaar uit achterstandssituaties. Ouders worden gedurende 26 weken thuis bezocht door een Instapje-medewerkster. Tijdens deze huisbezoeken leren de ouders aan de hand van concrete vuistregels voor interactie en spelactiviteiten de ontwikkeling van hun kind te stimuleren.

Doelgroep

De doelgroep bestaat uit kinderen van 1 tot 2 jaar met laagopgeleide ouders. Deze ouders zijn de intermediaire doelgroep.

Doel

Instapje beoogt de onderwijskansen van kinderen uit achterstandssituaties te vergroten door de kwaliteit van interactie tussen ouder en kind te verbeteren.

Aanpak

Instapje is een gezinsgericht stimuleringsprogramma waarbij ouders gedurende 26 weken wekelijks een huisbezoek van ongeveer een uur krijgen van een Instapje-medewerkster die - bij voorkeur - afkomstig is uit dezelfde etnische groep en dezelfde taal spreekt als de ouders. Tijdens deze bezoeken leren de ouders aan de hand van vuistregels voor interactie en concrete spelactiviteiten hoe ze de ontwikkeling van hun kind kunnen stimuleren. De ouders leren de vuistregels voor interactie toepassen door informatie van de Instapje-medewerkster, door het voorbeeldgedrag van de medewerkster tijdens het gezamenlijk uitvoeren van de spelactiviteiten en door participierend leren.

Materiaal

Er zijn handleidingen voor de coördinator en Instapje-medewerkster, een programmaboek voor ouders en spelmateriaal en boekjes voor de kinderen. Het programmaboek voor ouders is beschikbaar in het Nederlands en Turks. Daarnaast is er een boekje met liedjes en versjes. Er is hiervan een versie in het Nederlands, Turks, Surinaams en Antilliaans.

Onderbouwing

Instapje is gebaseerd op inzichten over de relatie tussen de kwaliteit en de inhoud van de ouder-kindinteractie en schoolsucces van kinderen. Ouders doen met hun kind activiteiten die de ontwikkeling van het kind stimuleren en ouders leren hoe ze dagelijkse situaties kunnen benutten om hun kind te stimuleren. Er ontstaat een stimulerend gezinsklimaat. In huisbezoeken leren de ouders aan de hand van vuistregels voor interactie hoe ze de activiteiten op een sensitieve-responsieve manier kunnen doen met hun kind om een (meer) optimale ontwikkeling mogelijk te maken: de interactie met hun kind wordt bevorderd.

Onderzoek

In Nederland heeft één effectstudie plaatsgevonden (Riksen-Walraven, Meij, Hubbard & Zevalkink, 1996). Het betreft een posttest-only design met controle groep onder Surinaamse moeders. De Instapje-kinderen scoorden hoger op de Bayley-ontwikkelingsschalen dan de controlegroep. De moeders boden het kind betere ondersteuning, gaven meer ruimte aan autonomie, gaven beter

structuur en emotionele ondersteuning. Er was geen effect op de kwaliteit van de ouder-kindrelatie en de ervaren opvoedercompetentie. Naar aanleiding van deze resultaten is de duur van Instapje verlengd.

In België heeft daarnaast effectonderzoek plaatsgevonden naar Instapje gecombineerd met het eerste deel van Opstapje. Vergeleken met de controle groep scoorden Instapje moeders significant beter op onder meer het gebied van emotionele en verbale responsiviteit. Wat betreft de cognitieve ontwikkeling van de kinderen is een klein effect van Instapje gevonden (De Haene & Colpin, 2010).

1. Uitgebreide beschrijving

Beschrijving interventie

1.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

De doelgroep bestaat uit kinderen van 1 tot 2 jaar met laagopgeleide ouders.

Intermediaire doelgroep

De intermediaire doelgroep zijn de ouders. De ouders hebben maximaal een vmbo basis- of kaderberoepsgerichte leerweg afgerond of een gelijkwaardige opleiding in het land van herkomst, en/of voldoen aan de lokale criteria met betrekking tot de doelgroep van voor- en vroegschoolse educatie.

Gewichtenregeling Basisonderwijs

In het reguliere basisonderwijs is een achterstandsleerling een kind met ouders die weinig opleiding hebben gehad. Zij worden onderverdeeld in 0.30- leerlingen en in 1.20- leerlingen: 0.30-leerlingen hebben ouders die beide een laag opleidingsniveau hebben. Dit houdt in dat beide ouders maximaal een lagere beroepsopleiding hebben gevolgd.

1.20-leerlingen hebben ouders die beide een zeer laag opleidingsniveau hebben, of waarvan één ouder een laag opleidingsniveau heeft en de andere ouder een zeer laag opleidingsniveau. Onder zeer laag opleidingsniveau wordt maximaal basisonderwijs of (voortgezet) speciaal onderwijs verstaan.

Gemeenten verruimen de doelgroep van voorschoolse educatie vaak; bijvoorbeeld met het criterium thuistaal. De uitvoerende instelling van Instapje kan aansluiten bij de lokale definitie.

Selectie van doelgroepen

Indicatiecriteria zijn:

- * het kind is 12 tot 18 maanden bij start van het programma;
- * de ouders hebben maximaal een vmbo basis- of kaderberoepsgerichte leerweg of een gelijkwaardige opleiding in het land van herkomst afgerond.

Verder kunnen ouders meedoen waarvan het consultatiebureau / Centrum voor Jeugd en Gezin aangeeft dat er een weinig stimulerende gezinssituatie is en /of een tekortschietende kwaliteit van de ouder-kindinteractie. De coördinator of de Instapje-medewerkster bespreekt en bekijkt beide elementen tijdens de intake, waarna wordt besloten of het gezin mee kan doen.

Het wordt afgeraden om Instapje uit te voeren bij zogenoemde multiprobleemgezinnen. Een multiprobleemgezin is een gezin van minimaal één ouder en één kind dat langdurig kampt met een combinatie van sociaaleconomische en psychosociale problemen. Het gaat om gezinnen waarin naast problemen met de kinderen ook andere problemen spelen waarvoor hulp nodig is. Informatie over de gezinnen wordt tijdens het intake gesprek en door gesprekken met verwijzers verzameld. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het intakeformulier en de lijst met criteria voor multiprobleemgezinnen.

Betrokkenheid doelgroep

Bij de ontwikkeling van Instapje werd de doelgroep intensief betrokken, zowel bij het bedenken als bij het uitproberen van activiteiten.

Bij de grondige herziening in 2006 kon een aantal coördinatoren en Instapje-medewerkers feedback geven op de activiteiten. Instapje werd herzien omdat de opbouw en teksten van de werkbladen konden worden verbeterd. De teksten op de werkbladen bleken te lang en te abstract voor laagopgeleide en niet-Nederlandstalige ouders. Daardoor hadden met name laaggeletterde ouders weinig steun aan de werkbladen. Ook waren te weinig concrete handvatten voor het handelen van de ouders opgenomen. Verder bleek er bij gemeenten, instellingen en professionals behoefte te zijn aan een verbreding van de doelgroep van Instapje van Surinaamse ouders naar ook Nederlandse en Turkse ouders.

Bij de herziening bleven de kernelementen van het programma behouden. Het accent op de vuistregels en de spelactiviteiten bleef gehandhaafd maar de opbouw, tekst en opmaak van de werkbladen werden verbeterd. Ook werd een Turkstalige versie ontwikkeld. Daarnaast zijn handleidingen voor de coördinator en de Instapje-medewerkster ontwikkeld om hen beter in staat te stellen ouders te begeleiden bij de uitvoering van het programma.

1.2 Doel

Hoofddoel

Instapje beoogt de onderwijskansen van kinderen uit achterstandssituaties te vergroten door de kwaliteit van interactie tussen ouder en kind te verbeteren.

Subdoelen:

De kwaliteit van de ouder-kindinteractie is verbeterd.

Dit houdt in dat de ouder de vuistregels toepast:

- De ouder kijkt en luistert naar het kind. Dit uit zich in:
 - Tijd nemen om te kijken en luisteren naar het kind;
 - Kijken naar wat het kind doet en bezig houdt;
 - Kijken naar hoe het kind zich voelt;
 - Luisteren naar wat het kind zegt en hoe het kind het zegt;
 - Het laten merken dat ze luistert door bijvoorbeeld het kind aan te kijken, ja te knikken en te reageren op wat het kind zegt en doet.
 - De ouder volgt het kind. Dit betekent dat de ouder:
 - Het kind zelf laat doen, ontdekken en kiezen;
 - Laat merken dat ze begrijpt wat het kind wil;
 - Aansluit bij wat het kind wil en doet;
 - Niet te snel met iets nieuws komt.
 - De ouder praat met het kind. Concreet betekent dit dat de ouder:
 - Gesprekjes voert met het kind;
 - Verwoordt wat ze doen, wat er gebeurt of gaat gebeuren en gevoelens;
 - Voorwerpen benoemt en begrippen gebruikt;
 - Uitleg en informatie geeft;
 - Antwoord geeft op vragen van het kind en open vragen stelt.
 - De ouder moedigt het kind aan door:
 - Positief te reageren als het kind steun zoekt;
 - Positief te reageren als het kind iets probeert of (bijna)goed doet;
 - Te zeggen wat het kind (bijna) goed doet;
 - Niet te zeggen wat het kind fout doet, maar zelf het goede antwoord te geven;
 - Het kind zo nodig verder te helpen;
 - Het kind te steunen als het kind het moeilijk heeft.
 - De ouder biedt structuur. De ouder:
 - Zorgt dat het kind rustig kan spelen en ontdekken;
 - Zorgt voor regelmaat;
 - Vertelt het kind wat er gaat gebeuren;
 - Geeft het kind aanwijzingen bij het uitvoeren van activiteiten;
 - Sluit aan bij wat het kind al kan;
 - Helpt het kind wanneer nodig om verder te kunnen met het uitvoeren van een activiteit;
 - Leert het kind regels en stelt zo nodig grenzen.
- Het kind is aangemeld voor voorschoolse educatie.

Eindevaluatie:

Aan het einde van Instapje wordt aan de hand van een vragenlijst met de deelnemende ouder een evaluatiegesprek gevoerd. Er wordt onder meer gevraagd naar wat de ouder heeft geleerd van

Instapje en welke veranderingen ze bij hun kinderen hebben gezien. Er zijn vragen over de vuistregels, spelen met het kind en aanmelding voor voorschoolse educatie. Om zoveel mogelijk te voorkomen dat ouders sociaal wenselijke antwoorden geven bestaat de vragenlijst uit een mix van zowel open als gesloten vragen.

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

Het Instapje-programma bestaat eruit dat een Instapje-medewerkster gedurende 26 weken bij een gezin wekelijks een huisbezoek van ongeveer een uur aflegt. Deze beroepskracht is bij voorkeur afkomstig uit dezelfde etnische groep als de gezinnen die zij bezoekt en spreekt de taal van het gezin. Ouders (meestal de moeders) krijgen een programmaboek met daarin informatie over de vuistregels en werkbladen met spelsuggesties met daarbij speelgoed, liedjes en boekjes. De ouders wordt aangeraden enkele keren op een dag met het kind te spelen, het kind voor te lezen en dagelijkse situaties te benutten om te spelen en praten met het kind.

De activiteiten van Instapje zijn opgedeeld in 5 blokken. De eerste week start met een activiteit gekoppeld aan de vuistregel 'Kijk en luister naar je kind'. Daarna volgen vier blokken waarbij in elk blok een vuistregel voor interactie centraal staat. De vuistregels zijn uitgewerkt in concrete gedragingen.

In het laatste blok komen alle vuistregels naar voren. Het is de bedoeling dat de ouder aan het eind van Instapje de vuistregels allemaal toepast. De Instapje-medewerkster geeft tijdens het laatste blok aandacht aan de vuistregel of regels die nog verbetering behoeft of behoeven.

In ieder blok staan spelsuggesties gegeven waarbij alle ontwikkelingsgebieden aan bod komen. De activiteiten hoeven niet in een bepaalde volgorde uitgevoerd te worden. De blokken met vuistregels wel.

Een huisbezoek bestaat uit drie fases:

1. Entreefase

- terugblik

Er wordt besproken hoe moeder en kind de afgelopen week hebben gespeeld; het accent ligt op het uitvoeren van de vuistregel.

- het werkblad bespreken

2. Spelfase

- voordoen: de modelfase

De Instapje-medewerkster doet een activiteit met het kind voor.

- de moeder speelt met het kind

Moeder, kind en Instapje-medewerkster spelen samen. De Instapje-medewerkster geeft tussendoor hints en feedback.

- liedje of versje: aan het einde van het spelen wordt een liedje of versje gekozen en samen gedaan

3. Na het spelen

- feedback geven

Er wordt nagepraat over het spelen; wat ging goed en waar dient de moeder op te letten, met accent op de vuistregel.

- vragen

De moeder krijgt gelegenheid vragen te stellen en de Instapje-medewerkster vat het huisbezoek en de afspraken samen.

Inhoud van de interventie

De vuistregels en overdracht

Instapje is gericht op vier thema's die tevens centrale dimensies vormen in het gedrag van opvoeders. Het betreft:

1. Emotionele ondersteuning. Een kind dat het gevoel heeft dat het kan terugvallen op vader of moeder zal met meer vertrouwen aan dingen gaan beginnen. Daarom is het belangrijk dat de ouders het kind zo veel mogelijk te steunen, aanmoedigen en troosten. Een thuissituatie waarin het kind zich emotioneel ondersteund weet, draagt bij aan de ontwikkeling van veerkracht en algemene competentie van het kind.
2. Respect voor autonomie. Kinderen leren veel door dingen zelf uit te proberen. Daarom is het van belang dat ouders hun kind zo veel mogelijk de kans geven om dingen (eerst) zelf uit te proberen en te ontdekken.
3. Structureren en grenzen stellen. Het kind moet leren dat er bepaalde grenzen zijn. Het aanleren van enkele eenvoudige regels over wat wel en niet mag, komt ook aan de orde.
4. Informatie en uitleg geven. Een kind van deze leeftijd leert veel door wat ouders hem vertellen. Praten over allerlei dingen en stapje voor stapje uitleggen wat hij nog niet begrijpt, bevordert zijn ontwikkeling.

Deze vier dimensies worden voor de ouders kernachtig gepresenteerd in de vorm van vuistregels die in de omgang met kinderen van deze leeftijd van pas komen. De vuistregels zijn:

- Kijk en luister naar je kind
- Moedig je kind aan
- Volg je kind
- Bied je kind structuur
- Praat met je kind

Iedere vuistregel is vervolgens nog verder uitgewerkt in concrete gedragingen die ouders tijdens het spelen en dagelijkse activiteiten met hun kind kunnen toepassen. Een voorbeeld van Volg je kind: Laat merken dat je begrijpt wat je kind wil.

Tijdens de huisbezoeken worden drie vormen van overdracht gebruikt: informatieoverdracht, uitleg en informatie, modelleren en participerend leren.

De Instapje-medewerkster geeft informatie over de uitvoering van de spelletjes en de vuistregels, legt uit hoe die bijdrage aan de ontwikkeling van het kind en informeert de ouders over voorschoolse educatie, het belang ervan en mogelijkheden in de buurt (informatieoverdracht); zij laat tijdens de uitvoering van de spelletjes zien hoe de vuistregels toegepast kunnen worden in interactie met het kind (modelling). Vervolgens doet de moeder de spelactiviteiten met het kind en krijgt hierbij feedback van de Instapje medewerkster. De ouder leert door participatie en observatie (participerend leren). De vuistregels komen niet allemaal tegelijk aan de beurt, maar zijn verspreid over de hele programmaperiode. Per blok staat een vuistregel centraal.

De activiteiten

De vuistregels worden geoefend aan de hand van de spelactiviteiten. De activiteiten zijn bedoeld als voorbeeld van spelletjes die een ouder met het kind kan doen, het belang van spel duidelijk te maken, te praten over de ontwikkeling van het kind en zijn een middel om de vuistregels te bespreken en voor te doen. Opgenomen soorten activiteiten zijn: liedjes & versjes, schootspelletjes, taalspelletjes, voorlezen, bewegingsspelletjes, spelen met kosteloos materiaal en met blokken, stapelbepers en een vormenstoof.

Uitvoering in de sterkste taal

Instapje wordt bij voorkeur uitgevoerd in de taal die dagelijks binnen het gezin gesproken wordt. Dit is meestal de moedertaal.

2. Uitvoering

Materialen

- Programmaboek voor ouders
- Handleiding coördinatoren
- Handleiding Instapje-medewerkster
- Handleiding training Instapje-medewerkster
- Spelmateriaal
- Liedjesboek (Nederlands, Turks, Surinaams en Antilliaans)
- Dvd met fragmenten ouder-kindinteractie voor training Instapje-medewerksters
- Opgroeien en opvoeden in Beeld*: voor het bespreken van opvoedvragen met laaggeletterde ouders
- Folder voor instellingen: Kinderen spelend stimuleren
- Folder voor ouders (NL en T)
- Brochure: Een goede start begint thuis (over de effecten van Instapje, Opstapje en Opstap)
- Programmabeschrijving Instapje, Opstapje en Opstap

Locatie en type organisatie

Instapje wordt bij de ouders thuis uitgevoerd. Instapje is ondergebracht bij welzijnsorganisaties, Centra voor Jeugd en Gezin of Ouder Kind Centra.

Opleiding en competenties van de uitvoerders

Bij de uitvoering van Instapje zijn twee varianten mogelijk:

1. De Instapje medewerkster heeft een hbo-opleiding en is deskundig op het terrein van vroegkinderlijke ontwikkeling en opvoeding;
2. De Instapje medewerkster heeft een mbo-niveau met een pedagogische opleiding. In dit geval wordt zij getraind en begeleid door een coördinator met een hbo-niveau.

Alle medewerkers, dus zowel Instapje medewerkers met een mbo als hbo opleiding, en indien aanwezig de coördinator, krijgen een verplicht introductietraject. Dit wordt gestart met de introductietraining. In deze verplichte training komen de methodiek en materiaal van Instapje, de vuistregels en de ontwikkeling van kinderen tussen 1 en 2 jaar aan bod. Daarna bezoeken de coördinatoren en/of Instapje-medewerksters een al bestaand project. Een trainer van het NJi bespreekt vervolgens de ervaringen door met de beginnend medewerkster.

Na dit introductietraject dient de uitvoerende organisatie training en begeleiding te verzorgen. De precieze inhoud daarvan hangt namelijk af van het niveau van de Instapje-medewerkster (mbo of hbo) en de ervaring met Instapje. Er wordt onderscheid gemaakt tussen mbo- en hbo medewerkers en beginnende en ervaren Instapje-medewerksters. Er is een checklist om na te gaan welke training nodig is. De trainingen zijn uitgewerkt in een handleiding.

Een beginnend Instapje-medewerkster op mbo-niveau werkt in het begin onder begeleiding van de coördinator. In haar eerste programma-periode wordt ze minstens twee keer geobserveerd en krijgt feedback over hoe ze de vuistregels voor interactie toepast en overdraagt. Daarnaast krijgt ze wekelijks begeleiding van de coördinator. Ervaren (na twee programma periodes) Instapje-medewerksters op mbo-niveau worden nog minimaal een keer per jaar geobserveerd en krijgen daarnaast minimaal één keer per maand begeleiding.

Een beginnend Instapje-medewerkster op hbo niveau wordt minstens een keer geobserveerd tijdens de eerste programmaperiode en ontvangt minimaal een keer per twee weken begeleiding. Een ervaren hbo Instapje-medewerkster (mbo en hbo) neemt minstens een keer per jaar deel aan

een training of congres op het gebied van ontwikkelingsstimulering en/of opvoedingsondersteuning om haar deskundigheid op peil te houden.

Kwaliteitsbewaking

Voor de kwaliteitsbewaking zijn basiskennmerken (aspecten die minimaal aanwezig moeten zijn bij de uitvoering van huisbezoeken) van Instapje beschreven (in de handleiding voor de coördinator). Ook zijn formulieren opgenomen om de voortgang te volgen en te evalueren met ouders. Deze worden op lokaal niveau gebruikt om de voortgang te bewaken en om een beeld te krijgen van de klanttevredenheid. Op basis daarvan wordt een jaarrapportage voor de financier gemaakt. Dit wordt ook naar het NJi gestuurd.

De uitvoerende instelling is eindverantwoordelijk voor de kwaliteit van Instapje. De coördinator bewaakt de kwaliteit van de uitvoering van het project. Zij is verantwoordelijk voor de training en begeleiding van de Instapje-medewerksters en houdt regelmatig voortgangsgesprekken met hen. Hierbij maakt de coördinator gebruik van voortgangsformulieren die door de contactmedewerkster worden ingevuld. Indien er sprake is van een hbo-medewerker, en er geen coördinator is specifiek voor Instapje, bewaakt de Instapje-medewerkster zelf de kwaliteit. Zij heeft echter wel werkoverleg en functioneringsgesprekken met een leidinggevende, waarin onder meer de voortgang en kwaliteit van Instapje wordt doorgenomen.

Verder organiseert het NJi twee keer per jaar een bijeenkomst voor de coördinatoren / Instapje-medewerksters waarin wordt gesproken over beleidsontwikkelingen en de voortgang van de lokale praktijk van Instapje. Tevens is er intervisie in kleine groepen over praktijksituaties. Het NJi geeft op de bijeenkomsten informatie door over ontwikkelingen rond Instapje en houdt de vinger aan de pols wat betreft de kwaliteit. Ook bij nieuwe ontwikkelingen (zoals invoering van *Opgroeien en opvoeden in beeld*) worden trainingen voor coördinatoren en/of Instapje-medewerksters georganiseerd.

Randvoorwaarden

De randvoorwaarden voor Instapje zijn te vinden in een 'Notitie implementatie Instapje' en op de website (www.stapprogramma.nl).

De organisatie die verantwoordelijk is voor de uitvoering van Instapje, de werkgever, dient zorg te dragen voor het personeelsbeleid, de training en begeleiding van de Instapje-medewerkster, faciliteiten, inbedding en bewaking van de continuïteit.

Het personeelsbeleid bestaat uit:

- het benoemen van een coördinator voor Instapje
- het benoemen van een Instapje-medewerkster die de taal van de gezinnen spreekt. Zij dient voldoende uren te hebben om alle gezinnen te kunnen ondersteunen
- het vastleggen van de taak- en functieomschrijving van de Instapje-medewerkster
- goede arbeidsvoorwaarden en scholingsmogelijkheden

De training en begeleiding van de Instapje-medewerkster omvat:

- introductietraining
- werkbegeleiding en ondersteuning
- zorgen voor alle benodigde scholingsmaterialen en vakliteratuur

De faciliteiten die de werkgever verzorgt:

- de aanschaf van alle noodzakelijke materialen voor de Instapje-medewerkster
- kantoorvoorzieningen, voldoende opbergruimte voor alle materialen en andere benodigdheden

Tot slot zorgt de werkgever voor inbedding van Instapje en bewaakt hij de kwaliteit en continuïteit. Dat houdt in:

- zorgdragen voor een structureel beleidsmatig overleg
- afspraken maken over samenwerking en afstemming met andere organisaties, met name voor werving en doorverwijzing bij problemen in een gezin
- zorgdragen voor inhoudelijk, financieel en strategisch beleid
- bewaken en borgen van de kwaliteit van uitvoering
- zorgdragen voor structurele inbedding en financiering
- public relations en communicatie

Implementatie

Indien een locatie/gemeente belangstelling heeft om Instapje te doen krijgt deze informatie over de inhoud van Instapje en de voorwaarden voor een goede uitvoering en inbedding van Instapje. Er volgt een adviesgesprek bij het NJi. Indien besloten is tot deelname vult de organisatie het formulier 'Bevestiging deelname Instapje' in. Tevens worden afspraken gemaakt over het (verplichte) trainings- en begeleidingstraject en het bestellen van de materialen. De startende projecten krijgen tevens ondersteuning bij de implementatie van Instapje; veelal per mail en telefonisch. Vervolgens start het introductietraject voor de nieuwe medewerkers (zie bij Opleiding en competenties van de uitvoerders), waarna training en begeleiding volgt door de uitvoerende instelling.

Coördinatoren en/of Instapje-medewerksters nemen twee keer per jaar deel aan een landelijke bijeenkomst gekoppeld aan intervisie en er zijn trainingen bij nieuwe ontwikkelingen (zie bij Opleiding en competenties van de uitvoerders). Drie keer per jaar is er een nieuwsbrief, er is een vraagbaak (stapprogramma.nl) en een website.

Er wordt veel gedaan aan onderhoud van Instapje. De handleidingen worden regelmatig geactualiseerd en hierbij is dan aandacht voor nieuwe vraagstukken. Ook de werkbladen worden af en toe bijgesteld.

Kosten

De kosten voor het materiaal bedragen ongeveer € 180,- per gezin. Het is echter mogelijk om het speelgoed en de boeken aan het eind van het programma terug te nemen. Dit materiaal wordt dan in vijf jaar afgeschreven; de kosten bedragen dan ongeveer € 50,- per jaar.

De personele lasten, indien er sprake is van een Instapje-medewerkster en een coördinator, bedragen ongeveer € 2500,- per gezin. Hierbij is uitgegaan van 2,5 uur per gezin per week voor de Instapje-medewerkster en een uurtarief van € 30 (inclusief voorbereidingstijd, reistijd enz.). Bij de coördinator is uitgegaan van 2 uur per week op basis van een groep van 18 gezinnen en een uurtarief van € 40,-. Dit geeft per gezin € 177,-.

Totale kosten per gezin bedragen dus tussen € 2680,- en € 2550,- per gezin.

3. Onderbouwing

Probleem

Kinderen met laag opgeleide ouders hebben vanwege een weinig stimulerend gezinsklimaat doorgaans al een achterstand in ontwikkeling als ze naar de basisschool gaan (Mulder & Meijnen, 2013; Leseman & Van der Leij, 2004). Laagopgeleide ouders stimuleren hun kinderen te weinig in hun ontwikkeling. Ze doen minder activiteiten die de ontwikkeling van kind bevorderen (spelen, voorlezen, rijmen enzovoort) en ook de kwaliteit en inhoud van de ouder-kindinteractie schiet te kort voor een goede ontwikkeling van het kind. De interactie tussen ouders en kind gedurende de eerste levensjaren vormt de voedingsbodem voor de ontwikkeling van persoonskenmerken, kennis en vaardigheden die het kind later in het onderwijs van pas komen. In deze zelfde periode begint de autonomie van het kind zich sterk te ontwikkelen, waardoor veel opvoeders problemen ervaren in de interactie met hun kind. Zij hebben dan veel behoefte aan steun en advies. Bovendien zorgt de snelle ontwikkeling van het kind op het gebied van taal en cognitie dat het behoefte heeft aan informatie en aan stimulerende spelletjes en voorlezen. Het is belangrijk dat ouders goed aan die behoefte tegemoet komen (Rixsen-Walraven, 1994 in: Kalthoff & Ince, 2016).

Spreiding

In 2014/2015 zijn er circa 150.000 achterstandsleerlingen in het basisonderwijs. Dat is tien procent van het totale aantal leerlingen in het basisonderwijs (Nederlands Jeugdinstituut, 2015).

Gevolgen

Op drie à vierjarige leeftijd bestaan er reeds grote verschillen in het niveau van de denk- en taalontwikkeling tussen kinderen uit verschillende sociale en etnisch-culturele milieus (Leseman & Van der Leij, 2004). Als kinderen eenmaal een onderwijsachterstand hebben, is het moeilijk om die in te lopen (Van Kampen, Kloprogge, Rutten & Schonewille, 2005). Onderwijsachterstanden kunnen ingrijpende gevolgen hebben voor de betrokken kinderen en de maatschappij. Ze leiden tot slechtere loopbaanperspectieven, maken het moeilijker om mee te komen in de maatschappij, vergroten de kans op armoede en vergroten de kans dat de volgende generatie ook met een onderwijsachterstand aan school begint (Leseman & Van der Leij, 2004).

Oorzaken

De relatie tussen een lage opleiding van ouders, de kwaliteit van de ouderinteractie en een minder optimale ontwikkeling van kinderen is in onderzoek duidelijk aangetoond (Suizoo & Stapleton, 2007; Zadeh, Farnia & Ungerleider, 2010).

Laagopgeleide ouders brengen in de interactie met hun kind in mindere mate de kennis en vaardigheden over die kinderen nodig hebben in het onderwijs. Laagopgeleide (allochtone en autochtone) ouders hebben bijvoorbeeld een weinig stimulerend taalgebruik en geven hun kinderen minder uitleg en informatie dan hoog opgeleide ouders. Voor laagopgeleide ouders staat het presteren bij kennisverwerving voorop en is er in de omgang met het kind meer sprake van eenrichtingsverkeer (Leseman, 1993 in: Kalthoff & Ince, 2016). Een meer interactieve houding die initiatieven van het kind honoreert, bevordert de ontwikkeling van het kind. Daarnaast lokt ondersteunend gedrag van ouders een actieve inbreng van het kind uit, door erkenning van zijn intenties, belevingswereld en mogelijkheden (Groenstege & Legters, 1995 in: Kalthoff & Ince, 2016).

Niet alle ouders slagen er even goed in om hun kind in de eerste levensjaren adequaat te ondersteunen in zijn ontwikkeling. De verschillen die zich daarbij voordoen, blijken tamelijk stabiel te zijn: wanneer ouders niet adequaat ingaan op de signalen en behoeften van hun kind gedurende

diens eerste levensjaar, is er weinig kans dat dit in de jaren daarna spontaan verbetert. Riksen-Walraven (1994) noemt, naast de lage opleiding van ouders, de volgende factoren die samenhangen met het onvermogen van ouders om hun kind goed te ondersteunen.

1. Ervaren competentie van de ouder. Moeders met vertrouwen in eigen kunnen blijken hun kind veel beter te ondersteunen dan moeders die depressief zijn en het gevoel hebben geen greep te hebben op hun eigen situatie en op de toekomst. Naar verwachting zal het vertrouwen van ouders in de eigen effectiviteit toenemen wanneer zij de kans krijgen om zichzelf gedurende een langere periode als succesvol in de opvoeding te ervaren.
2. Kennis en vaardigheden van de opvoeder op het gebied van opvoeding en ontwikkeling van kinderen. Diverse intensieve interventieprogramma's gericht op de versterking van deze factor hebben succes geboekt. Men is erin geslaagd de kwaliteit van ouder-kindinteractie in de eerste levensjaren te verbeteren via het bevorderen van kennis en vaardigheden van de opvoeders.
3. Stress en steun (omgevingsfactoren). De mate waarin ouders in het dagelijks leven blootstaan aan spanningen en de mate waarin zij steun krijgen van anderen zijn twee belangrijke omgevingsfactoren die van invloed zijn op hun functioneren als ouders. Emotionele steun die zij van anderen krijgen, blijkt het negatieve effect van stress te kunnen verkleinen en zo de interactie met het kind in positieve zin te beïnvloeden.
4. Kenmerken van het kind. Bepaalde kindkenmerken kunnen een negatief effect hebben op de interactie met de ouder en het deze daardoor moeilijk maken om het kind de ondersteuning te geven die het nodig heeft.

Behalve factoren gelegen bij de ouders en in het gezin zijn schoolprestaties ook te verklaren uit kenmerken van het kind zoals aanleg en het hebben van beperkingen. Het beleid rond voor- en vroegschoolse educatie en onderwijsachterstanden richt zich echter niet op factoren die te maken hebben met de aanleg van kinderen maar op kinderen die een ontwikkelingsachterstand dreigen op te lopen of hebben door een weinig stimulerende omgeving (van Rooijen & Zoon, 2012).

Aan te pakken factoren

Instapje richt zich op de verbetering van de kwaliteit van de ouder-kindinteractie zodat (laag opgeleide) ouders beter in staat zijn de ontwikkeling van hun kind te stimuleren en daarmee zijn onderwijskansen te vergroten (hoofddoel en subdoelen vuistregels).

Instapje bevordert een (meer) ondersteunende en stimulerende omgang (interactie) van ouders met hun kind.

- Ouders leren in de huisbezoeken met behulp van de activiteiten, een omgeving te creëren waarin hun kind (actief) kan ontdekken en spelen maar ook structuur biedt zodat hun kind zich beter kan ontwikkelen.
- Ouders doen door Instapje activiteiten met hun kind. Dit bevordert de ontwikkeling van kinderen op een directe manier en er ontstaat een stimulerend gezinsklimaat.
- Ouders leren al doende de ontwikkelingsmogelijkheden van dagelijkse situaties en momenten waarin kinderen spelenderwijs ervaringen opdoen te herkennen, te benutten en te verrijken door aan te sluiten bij het kind, het kind te volgen en spelenderwijs kennis en taal toe te voegen (kwaliteit interactie). Om deze kwaliteit van interactie te bevorderen werkt Instapje met vuistregels voor de ouders. In de huisbezoeken worden de vuistregels toegelicht en voorgedaan. Er ontstaat daardoor een meer ondersteunende en stimulerende ouder-kindinteractie. Enkele voorbeelden hiervan: ouders kijken en luisteren beter naar het kind en gaan beter in op signalen van het kind. Ouders praten meer met het kind, geven vaker uitleg en informatie. Ouders reageren vaker positief op het kind en moedigen het kind aan in moeilijke situaties. Ouders laten het kind zelf ontdekken en geven steun of hulp op het moment dat het kind dat

nodig heeft om zelf weer verder te kunnen. Dit bevordert de ontwikkeling van het kind en het kind krijgt een actieve leerhouding, wat nodig is voor succesvolle deelname aan het onderwijs (einddoel en subdoel 2).

Daarnaast worden ouders aangemoedigd hun kind aan te melden voor voorschoolse educatie om de onderwijskansen van het kind te vergroten.

Verantwoording

Theoretische Basis van Instapje

Instapje is voornamelijk gebaseerd op Vygotsky (1962) en de hechtingstheorie van Bowlby (1962). Vygotsky benadrukt het belang van sociale interacties in het ontwikkelingsproces van kinderen. Vaardigheden zoals probleem oplossen en communicatief taalgebruik ontwikkelen zich in sociale interacties tussen kinderen en volwassenen. De omgeving reikt het kind gereedschappen aan waarmee het kind zich kan ontwikkelen. Volwassen begeleiden het kind bij het verwerven van kennis en vaardigheden. De wijze waarop ouders praten, spelen, lezen en praktische problemen oplossen wordt van belang geacht voor de ontwikkeling van het leervermogen van kinderen. Een andere uitgangspunt van Vygotsky is dat er een verschil bestaat tussen het actuele en potentiële ontwikkelingsniveau van het kind. Dit verschil, het leerpotentieel, wordt door Vygotsky de 'zone van naaste ontwikkeling' genoemd. In een optimale ouder-kindinteractie stemmen ouders hun instructief, opvoedend gedrag af op de zone van naaste ontwikkeling.

Kernelement voor een optimale afstemming in de ouder-kindinteractie is de ouderlijke sensitieve-responsiviteit, een begrip afkomstig uit de hechtingstheorie. Sensitieve-responsiviteit is het vermogen van de ouder om op een directe, consistente en adequate manier te reageren op de signalen en behoeften van het kind. Noodzakelijk is dat de ouders zowel sociaal-emotioneel als cognitief aansluiten bij het kind (Landry, 2008). Verschillende onderzoeken hebben aangetoond dat een hoge mate van sensitiviteit samenhangt met een betere cognitieve ontwikkeling van het kind en daarmee op betere kansen in het onderwijs (Bartels, Rietveld, Van Baal & Boomsma, 2002).

De relatie tussen lage opleiding van ouders en een minder optimale ontwikkeling van kinderen is in onderzoek aangetoond (Suizzo & Stapleton, 2007). Laag opgeleide ouders zijn gemiddeld minder goed in staat om hun kinderen spelenderwijs te stimuleren en zijn vaak minder sensitief wat betreft signalen en behoeften van hun kinderen (Dodge, Pettit & Bates, 1994; Mistry, Biesanz, Chien, Howes & Benner, 2008). Instapje richt zich op het verbeteren van de kwaliteit van interactie (de sensitieve responsiviteit) tussen ouder en kind bij laagopgeleide ouders. Hiertoe wordt gebruik gemaakt van werkbladen met concrete vuistregels voor interactie die tijdens huisbezoeken besproken, voorgedaan en geoefend worden. Zo wordt gewerkt aan een meer ondersteunende en stimulerende ouder-kindinteractie, met als kernelement een sensitieve responsieve houding. Een meer sensitieve responsieve interactie bevordert de taal- en denkontwikkeling (Bartels, Rietveld, Van Baal & Boomsma, 2002; Landry, 2008) en sociaal-emotionele ontwikkeling (Landry 2008; Mesman 2010).

Verantwoording van de vuistregels voor interactie

Instapje beoogt dus de onderwijskansen van kinderen te vergroten door het verbeteren van de kwaliteit van interactie tussen ouder en kind. De operationalisering hiervan is gebaseerd op de interactieprincipes van Erikson, Sroufe en Egeland (In: Riksen-Walraven, 1994). Zij onderscheiden de volgende vier principes:

- Emotionele ondersteuning
- Respect voor autonomie

- Structureren en grenzen stellen
- Informatie en uitleg geven

Deze interactieprincipes zijn binnen Instapje vervolgens vertaald in vuistregels voor ouders die in de materialen en overdracht centraal staan. Deze vuistregels zijn verder geconcretiseerd in de vorm van handelingssuggesties, die tijdens de huisbezoeken toegelicht en voorgedaan worden. Om de vuistregels goed te kunnen toepassen is het nodig dat de ouder goed kijkt en luistert naar het kind. Dit is dan ook de eerste vuistregel: Kijk en luister naar je kind. Dit is de basis voor de andere vuistregels:

1. Emotionele Ondersteuning

Van belang is dat ouders hun kind emotioneel ondersteunen en dat de emotionele ondersteuning afgestemd is op de signalen en behoeften van het kind. Het gaat concreet om:

- Het scheppen van een veilige sfeer waarbij de ouder laat merken dat ze vertrouwen in het kind heeft en dat het kind op haar kan terugvallen in moeilijke momenten;
- Waardering tonen als het kind goed bezig is, bijvoorbeeld door positief te reageren;
- Het kind aanmoedigen als hij een probleempje moet overwinnen;
- Invoelend ingaan op emoties van het kind, bijvoorbeeld door te steunen, troosten, lachen.

Voor de ouders is de bijbehorende vuistregel: Moedig je kind aan. Handelingssuggesties die hierbij gegeven worden zijn bijvoorbeeld: Reageer positief als je kind iets probeert of (bijna) goed doet, Zeg wat je kind (bijna) goed doet.

2. Respect voor autonomie

Hierbij gaat het erom dat de ouders het kind de ruimte geven om zoveel mogelijk zelf te doen en zelf te ontdekken en hem te zien als een persoon in ontwikkeling met een eigen waarde en eigen voorkeuren. Het gaat om:

- Begrip tonen voor zijn behoeften, voorkeuren en initiatieven;
- Ruimte te geven om zelfstandig dingen te doen;
- Het kind laten kiezen;
- Aanpassen aan wat het kind wil en doet;
- Bereidheid om te onderhandelen met het kind.

Voor de ouders is de bij behorende vuistregel: Volg je kind. Handelingssuggesties die hierbij gegeven worden zijn bijvoorbeeld: Laat je kind zelf doen en ontdekken, Laat je kind zelf kiezen.

3. Structureren en grenzen stellen

De ouder geeft ruimte aan het kind, maar biedt ook structuur en geeft als het nodig is leiding. De ouder biedt onder meer structuur door voorwaarden te scheppen zodat een kind ongestoord kan spelen en door regelmaat aan te brengen (bijvoorbeeld eerst in bad, dan pyjama aan en dan voorlezen en naar bed). Structuur beiden is ook het kind enkelvoudige regels leren en duidelijk maken wat wel en niet mag en waarom. Zo nodig stelt de ouder grenzen. Door te structureren kan de ouder eventuele problemen in het gedrag van het kind voorkomen en minder grenzen hoeven te stellen. Wegens de leeftijd van de kinderen en het speelse karakter van het programma ligt binnen Instapje de nadruk op structureren.

Voor ouders heet dit: Bied je kind structuur. Handelingssuggesties die hierbij gegeven worden zijn bijvoorbeeld: Zorg voor regelmaat, Vertel je kind wat er gaat gebeuren.

4. Informatie en uitleg geven

Het gaat hierom de kwaliteit van instructie. Door de kwaliteit van informatie te bevorderen wordt vooral de taal- en denkontwikkeling van het kind gestimuleerd. Ouders geven hun kind informatie

over alles om hem heen en leggen uit wat er gebeurt. Ze praten met kind, verwoorden wat hij doet, wat er gebeurt en stellen eenvoudige vragen.

Voor de ouders is de bijbehorende vuistregel: Praat met je kind. Handelingssuggesties die hierbij gegeven worden zijn bijvoorbeeld: Voer gesprekjes mét je kind, Zeg de namen van dingen en gebruik begrippen.

Thuisprogramma

Instapje vindt thuis bij de gezinnen plaats. Hiervoor zijn een aantal redenen (Kalthoff & Ince, 2016):

- Het afleggen van huisbezoeken is een manier om de bereikbaarheid van de doelgroep te vergroten.
- Het kind is tijdens de huisbezoeken aanwezig, waardoor de Instapje-medewerkster de activiteiten met het kind kan voordoen, waarbij de medewerkster de vuistregels gebruikt. De moeder leert hierbij door het model-gedrag van de medewerkster.
- Het biedt de medewerkster de gelegenheid de interactie tussen moeder en kind te observeren en waar nodig haar uitleg hierop af te stemmen.
- Het huisbezoek zorgt voor een laagdrempelig contact tussen Instapje-medewerkster en moeders.

Een overzicht van onderzoek naar programma's met huisbezoeken (Gaylor & Spiker, 2012) geeft aan dat er vaak (bescheiden) positieve effecten worden gevonden op de ontwikkeling en gedrag van kinderen en opvoedvaardigheden. Huisbezoeken hebben het meeste effect bij achterstandsgezinnen, alleenstaande ouders of tienerouders.

Het houden van huisbezoeken heeft veel voordelen. De Instapje-medewerkster kan aansluiten bij de individuele situatie van de ouder en transfer naar het dagelijks leven is dan gemakkelijker voor de ouder. De ouder is in een huisbezoek eerder geneigd om vragen te stellen en knelpunten bij de voortgang van Instapje of in de omgang met haar kind bespreekbaar te maken. De contactmedewerkster kan een vertrouwelijke individuele relatie opbouwen met de ouder. Dit vergemakkelijkt het signaleren van mogelijke problemen die betrekking hebben op de voortgang van Instapje of problemen van meer algemene aard en, via de coördinator, doorverwijzen.

Voertaal

De ouders voeren Instapje uit in de taal die ze het beste spreken. Voor die keuze zijn drie redenen:

- De interactie tussen ouder en kind kan het beste gestimuleerd worden in de taal die zij dagelijks gebruiken en waarin zij zich het beste kunnen uitdrukken.
- Verwerving van een tweede taal door een kind is voor een groot deel afhankelijk van de mate waarin het kind de moedertaal beheerst.
- Uitvoering in de moedertaal vergroot de kans op verrijking van de (taal)inhoud en bevordert het leren van Nederlands (Scheele, 2010).

Instapje beoogt verrijking van de taalinteractie in dagelijkse situaties (spontaan/informeel taalgebruik). Een goede ontwikkeling van de moedertaal is bevorderlijk om de tweede taal te verwerven (Scheele, 2010). Indien de ouder in de sterkste taal met het kind praat, is de kans groter dat de taal 'rijker' is, dat concepten zijn ingebed in een rijke context en dat 'diepere woordkennis' ontstaat. Dit vergemakkelijkt het leren van de begrippen in het Nederlands. Door voor de sterkste taal te kiezen, wordt tevens het risico vermeden dat de ouder incorrect Nederlands tegen het kind spreekt.

Methoden van overdracht

Zoals eerder beschreven zijn er binnen Instapje drie vormen van overdracht: participerend leren, model-leren en informatieoverdracht.

De Instapje-medewerkster gebruikt tijdens de huisbezoeken uitleg en voorbeeldgedrag om de inhoud van de activiteiten en de toepassing van de vuistregels aan de ouders over te dragen. Moeders leren door de pedagogische voorbeeldfunctie van de Instapje medewerkster en door actief mee te doen (participerend leren). Voor deze werkvormen is gekozen omdat bij Instapje het vergroten van interactieve vaardigheden centraal staat. Vertellen en informatie geven is belangrijk om moeders kennis aan te reiken maar is onvoldoende om een andere houding te bewerkstelligen en nieuwe vaardigheden aan te leren. Door voor te doen en mee te doen ervaart de moeder hoe ze kan omgaan met haar kind. Ze kan de gevraagde vaardigheden oefenen met feedback van de Instapje-medewerkster. Door informatieoverdracht krijgt de moeder meer kennis over de ontwikkeling van haar kinderen en leert ze goed kijken naar de ontwikkeling van haar eigen kind. Ook leert zij daarbij de opgedane kennis toepassen in situaties buiten het spelen binnen Instapje. Daarnaast worden de activiteiten uitgevoerd door alle betrokkenen samen, dat wil zeggen Instapje-medewerkster, ouder en kind. De ouder leert door te kijken, luisteren en actief mee te doen. Interactieve methodes zoals modelleren en rollenspel en het oefenen van vaardigheden met de kinderen vergroten het effect van een methode (Samuelson, 2010).

Deze wijze van overdracht sluit aan bij het model van Kolb over leerstijlen (Kolb, 1983). Kolb (1983) onderscheidt vier leerstijlen en constateert dat mensen met een lage opleiding veelal een praktijkgerichte leerstijl hebben, de zogenoemde 'doeners'. De doener leert het beste van leeractiviteiten waarbij:

- hij zich kan richten op praktische zaken;
- er technieken worden getoond met duidelijke praktische voorbeelden;
- hij de kans krijgt om dingen uit te proberen en te oefenen onder begeleiding van een expert.

De praktijkgerichte leerstijl van laagopgeleide ouders vraagt vooral om 'oefenen' en 'doen'.

Geschikte leervormen zijn dus: voordoen hoe het niet moet en hoe het wel moet (bijvoorbeeld door modellering of in een rollenspel), een filmpje daarover laten zien, cursisten een casus uit de praktijk laten oplossen, cursisten (onder begeleiding) laten oefenen, daar feedback op geven, nogmaals laten oefenen, enz. Door praktijkgericht te leren wordt de transfer van het geleerde naar de praktijk ook gemakkelijker (Scholt, Dekkers & Ketelaar, 2010). De wijze waarop in Instapje de overdracht van informatie/activiteiten plaatsvindt sluit hierbij aan. De Instapje-medewerkster doet voor, de ouder doet na en de Instapje-medewerkster geeft feedback. Vervolgens wordt opnieuw deze cyclus uitgevoerd.

De spelactiviteiten

Uit onderzoek blijkt dat ouders die zelf heel weinig onderwijs hebben genoten minder boekjes, puzzels en leerspelletjes in huis hebben voor hun kinderen dan ouders met een gemiddeld of hoog opleidingsniveau (Suizzo & Stapleton, 2007). Als ouders met weinig opleiding wel dergelijk materiaal in huis hebben vinden ze het vaak moeilijk hier effectief gebruik van te maken. De spelactiviteiten binnen Instapje dienen als voorbeeld van de variëteit aan spelletjes die ze met hun kind kunnen doen om zодende zijn ontwikkeling te stimuleren en plezier met elkaar te beleven. Daarnaast zijn ze een middel om de vuistregels aan de ouders over te dragen en voor te doen en bieden de gelegenheid om informatie te geven over de ontwikkeling van het kind. Door samen met de Instapje-medewerkster de activiteiten te doen ervaart de ouder dat samen spelen leuk is, dat het kind zich ontwikkelt en steeds meer kan en dat ze in staat is de ontwikkeling van het kind te stimuleren en te ondersteunen.

Toeleiding naar voorschoolse educatie

Om kinderen nog beter toe te rusten op het basisonderwijs is deelname aan een vorm van voorschoolse educatie belangrijk. Tijdens Instapje krijgen ouders informatie over belang en inhoud van deze voorziening zodat ze hun kind aanmelden voor voorschoolse-educatie. Door voorschoolse educatie verwerven kinderen veel kennis en vaardigheden die ze thuis te weinig opdoen. Hun sociale vaardigheden en sociale competentie worden vergroot door bijvoorbeeld het praten in een kring, het spelen in een groepje en het omgaan met de leidsters en groepsgenootjes. Hun cognitieve ontwikkeling wordt gestimuleerd, doordat de kinderen allerlei activiteiten doen zoals met zand en water spelen, puzzelen en geheugenspelletjes. De taalontwikkeling wordt spelenderwijs gestimuleerd door gerichte taalactiviteiten zoals voorlezen en taalspelletjes. Kinderen, waar thuis geen Nederlands wordt gesproken, komen in aanraking met de Nederlandse taal en leren al een beetje Nederlands begrijpen en praten. Kinderen die voorschoolse educatie hebben gehad, hebben het daarom minder moeilijk als ze naar groep 1 gaan.

4. Onderzoek

4.1 Onderzoek naar de uitvoering

1. Evaluatie kwaliteit van uitvoering Instapje
 - a) Evaluatie kwaliteit van uitvoering Instapje (Berns, Kalthoff & Ince, 2017).
 - b) Het onderzoek is uitgevoerd onder coördinatoren van Instapje. Belangrijkste vraag van dit onderzoek is of Instapje in de praktijk voldoet aan de basiskenmerken Instapje zoals beschreven in de handleiding. Daarnaast is aan coördinatoren gevraagd wat volgens hen ouders en kinderen hebben geleerd van Instapje en hoe zij zelf het programma waarderen. Alle deelnemende coördinatoren (12) zijn benaderd om twee vragenlijsten (vragenlijst jaaroverzicht Instapje en vragenlijst uitvoering van Instapje) over de uitvoering van Instapje in te vullen. Het jaaroverzicht (met o.a. achtergrondinformatie over deelnemers Instapje) werd door 5 coördinatoren ingevuld; de vragenlijst uitvoering (met onder andere vragen over uitvoering huisbezoek en gebruik materiaal) werd door 8 coördinatoren ingevuld.
 - c) Geconcludeerd kan worden dat de uitvoering van Instapje aan de meeste basiskenmerken voldoet.

Bij sommige organisaties wordt niet aan alle uitvoeringscriteria voldaan. Het betreft onder andere deelname van relatief veel hoog opgeleide gezinnen aan Instapje, te hoge leeftijd van sommige kinderen bij de start van Instapje en het te lage aantal contactmomenten tussen Instapje medewerkers en gezinnen. Komend jaar zal nader onderzocht worden wat de achtergronden van deze afwijkingen zijn.

Aan de hand hiervan wordt gekeken of aanpassingen in methodiek, materiaal en/of training nodig zal zijn.

Daarnaast geven coördinatoren aan dat zowel de ouders als de kinderen veel van Instapje leren. Of dit ook zorgt voor positieve effecten op de ontwikkeling van kinderen en de ouder-kindinteractie is niet onderzocht. De coördinatoren waarderen het programma Instapje erg goed. Dat geldt zowel voor de methode, de vuistregels, de materialen voor de gezinnen, alsmede de handleidingen.
2. Evaluatie in Rotterdam
 - a) Eindverslag van het proefproject Instapje in Rotterdam. Een interventieproject voor Surinaamse opvoeders, Rubia Zschüschen, 1994.
 - b) Het betreft evaluatieonderzoek (1991-1992) in Rotterdam bij deelnemers van Instapje met een Surinaamse achtergrond. Het doel was nagaan in hoeverre Instapje aansluit bij de doelgroep en goed uitvoerbaar is en waar verbetering nodig was. Onderdeel was een vooronderzoek waarin inzicht werd verkregen in de ouder-kindinteractie in een aantal Surinaamse gezinnen. Bij tien gezinnen werden twee huisbezoeken gedaan door de coördinator van de uitvoerende organisatie (KROSBE) en een onderzoeker van de Katholieke Universiteit Nijmegen (KUN). In het eerste huisbezoek werden video-opnames gemaakt en in het tweede werd de Bayley-ontwikkelingsschalen afgenomen.
 - c) Instapje blijkt goed uitvoerbaar en sluit aan bij de doelgroep. Het meeste speelgoed sluit goed aan bij de (leeftijd van de) doelgroep. De inhoud, liedjes, versjes en illustraties blijken herkenbaar te zijn. Naar aanleiding van dit onderzoek werden enkele activiteiten aangepast en werd enig speelgoed vervangen. Verder werd de training voor de medewerkers aangepast. Leerpunten uit de evaluatie zijn in de handleidingen verwerkt. Er zijn onder meer veel tips gegeven voor een betere werving.

4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten

1a. Riksen-Walraven, J.M., Meij, J.Th., Hubbard, F. & Zevalkink, J. (1996). Intervention in Lower-class Surinam-Dutch Families: Effects on mothers and infants. *International journal of behavioral development*, 19(4), 739-756.

1b. Het onderzoek is opgezet volgens een 'posttest only control group design': de effecten van het programma werden vastgesteld door de moeder-kindparen die aan Instapje hebben deelgenomen direct na afloop van het programma (kinderen waren 18 maanden oud) als groep te vergelijken met de moeder-kindparen die niet hebben meegedaan.

De onderzoeksgroep bestond uit 75 baby's en hun primaire opvoeders. Werving van gezinnen vond plaats via consultatiebureaus en de gemeentelijke administratie. Voor deelname aan de interventie kwamen Surinaamse gezinnen met een kind van 12 à 13 maanden wonende in de regio Rotterdam in aanmerking. Uiteindelijk hebben 37 kinderen het programma Instapje in z'n geheel gevolgd (de experimentele groep). De controle groep bestond uit 38 gezinnen. De gezinnen in de experimentele groep en die in de controle groep zijn gematched op een aantal achtergrondvariabelen, zoals etniciteit, opleidingsniveau en verblijfsduur in Nederland.

Instapje is primair gericht op het bevorderen van de kwaliteit van de ondersteuning die ouders hun kind bieden. Daardoor kunnen kinderen eigenschappen ontwikkelen die belangrijk zijn wanneer zij later naar school gaan. Op grond van deze redenering heeft men effecten willen vaststellen op de volgende vier variabelen.

1. De kwaliteit van de ondersteuning die de opvoeder biedt aan het kind.
2. De kwaliteit van de opvoeder-kind relatie.
3. De ontwikkelingsstand van het kind.
4. De ervaren competentie van de opvoeder.

Bij de huisbezoeken zijn op de volgende manieren gegevens verzameld en verwerkt.

1. Om de kwaliteit van de ondersteuning vast te stellen zijn er video-opnamen gemaakt van vijf situaties waarin de ouder werd gevraagd het kind een opdrachtje te laten uitvoeren. De onderzoekers hebben deze opnames gescoord op een viertal 7-puntsschalen die aansluiten bij de eerder genoemde ondersteuningscomponenten.
2. Dezelfde video-opnames zijn ook gebruikt om de kwaliteit van de relatie tussen ouder en kind te bepalen. De opnames zijn geanalyseerd op vier punten die indicatief zijn voor de kwaliteit van die relatie: 'contact zoeken', 'contact handhaven', 'vermijden' en 'weerstand bieden'. Dat is gebeurd door het gedrag van het kind te scoren op vier 7-puntsschalen. Bij beide scoringsprocedures is de interbeoordelaarbetrouwbaarheid vastgesteld.
3. De stand van de ontwikkeling van het kind werd bepaald door de Nederlandse versie van de Bayley-ontwikkelingsschalen af te nemen.
4. Hoe de ouders hun eigen competentie als opvoeder ervaren, hebben de onderzoekers afgeleid uit de antwoorden die ouders geven op een vragenlijst over hun opvattingen over en ervaringen met de opvoeding van hun kind. Het betreft een Nederlandse vertaling van een in Duitsland ontwikkelde vragenlijst. Van IJzendoorn (1990) heeft deze lijst eerder in Nederlands onderzoek gebruikt bij een groep ouders van Surinaamse afkomst.

Op de verzamelde gegevens zijn variantieanalyses uitgevoerd. Op de variabelen is steeds Cohens d berekend.

1c. Instapje kinderen scoorden op de Bayley-ontwikkelingsschalen significant hoger dan kinderen in de controlegroep. De effectgroottes van de mentale schaal bedroegen 0.42 en voor de niet verbale schaal 0.40. Moeders die hebben meegedaan aan Instapje boden tevens betere ondersteuning tijdens interacties met hun kind (effectgrootte $d=0.43$); zij toonden meer respect voor de autonomie van het kind ($d=0.49$); zij boden op meer adequate wijze structuur aan het kind ($d=0.43$); zij ondersteunden het kind emotioneel beter ($d=0.45$). Er blijkt geen onmiddellijk effect op de kwaliteit van de ouder-kindrelatie en ook niet op de mate waarin de ouder zichzelf als competent ervaart in het opvoeden.

2a. Onderzoek Genk

De Haene & Colpin (2010). Bevorderen van de onderwijskansen van kinderen uit kansarme milieus. Onderzoek naar de effecten van het programma Instapje in Genk-Noord.

2b. Instapje in Genk is een samenvoeging van het Nederlandse Instapje (26 weken) met het eerste deel van Opstapje. Na de 26 weken van Instapje volgen er 14 weken waarbij huisbezoeken worden afgewisseld met groepsbijeenkomsten. Het Instapje aanbod loopt gedurende 18 maanden en eindigt wanneer het kind 2,5 jaar is. Er is gebruik gemaakt van een experimentele groep ($n=41$) en een controle groep ($n=39$). De controle groep werd samengesteld aan de hand van gezinnen uit andere wijken. De cognitieve ontwikkelingsniveau van de kinderen is gemeten met de Bayley Scales of Infant development (BSID-II-NL, 2002). Gemeten werd: taalontwikkeling, verhaal begrip, getalbegrip, probleemoplossend vermogen en perceptuele voorkeur. Daarnaast is gebruik gemaakt van de Home Observation for Measurement of the Environment (HOME) inventory voor kinderen van 0 tot 3 jaar.

c. Instapje gezinnen behaalden significant hogere scores dan gezinnen uit de controle groep op het vlak van emotionele en verbale responsiviteit van de moeder en betrokkenheid van de moeder bij het kind (zeer groot effect: $d=1.51$), de aanwezigheid van geschikt speelgoed (klein effect: $d=0.49$) en de algemene kwaliteit van de thuisomgeving (groot effect: $d=1.14$).

Wat betreft de cognitieve ontwikkeling van de kinderen wijst de Bayley op een klein effect. Het effect van Instapje blijkt groter voor kinderen met de minst gunstige sociaal-economische achtergrond die in een kansarme impulswijk wonen en wiens moeder laag opgeleid en niet-werkend is. Verder laten analyses zien dat het effect van Instapje groter is voor kinderen met een moeder die in België is geboren, terwijl Instapje geen effect heeft voor kinderen met een allochtone moeder die in het land van herkomst is geboren.

5. **Samenvatting Werkzame elementen**

- Outreachende benadering door huisbezoeken in eigen taal.
- Concrete vuistregels voor interactie.
- Overdracht door modelling, participerend leren en informatieoverdracht.

Aangehaalde literatuur

- Bartels, M., Rietveld, M.J.H., Van Baal, G.C.M. & Boomsma, D.I. (2002). *Genetic and Environmental influences on the Development of Intelligence*. Behavioral Genetics, 22, 237-249.
- Berns, J., Kalthoff, H. & Ince, D. (2017). Evaluatie kwaliteit van uitvoering Instapje. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Bowlby, L. (1962). *Attachment and loss: Vol.1. Attachment*. New York: Basis Books.
- De Haene, L. & Copin, H. (2010). *Bevorderen van de onderwijskansen van kinderen uit kansarme milieus. Onderzoek naar het effect van het programma Instapje in Genk Noord*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
- Dodge, K.A., Pettit, G.S. & Bates, J.E. (1994). *Socialization Mediators of the relation between Socioeconomic Status and Child Conduct problems*. Child Development, 65, 649-665.
- Gaylor, E. & D. Spiker. (2012). *Home Visiting Programs and Their Impact on Young Children's School Readiness*. SRI International, Center for Education and Human Services, USA. (Published online August 2004). (Revised September 2012).
- Kalthoff, H., & Ince, D. (2016). *Instapje Handleiding voor de coördinator*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut
- Kampen, A. van Kloprogge, J., Rutten, S. & Schonewille, B. (2005). *Voor- en vroegschoolse zorg en educatie: De toekomst verkend*. Utrecht: Sardes.
- Kolb, D.A. (1983). *Experiential Learning: Experience as the source of Learning and Development*. FT Press.
- Landry, S.H. (2008). *The role of parents in early childhood learning*. Encyclopedia on Early Childhood. Texas: Children's Learning Institute, University of Texas Health Science Center.
- Leseman, P. & A. van der Leij (red.). (2004). *Educatie in de voor- en vroegschoolse periode*. Baarn, HB uitgevers.
- Mesman, J. (2010). *Oud geleerd, jong gedaan: Investeren in ouders bevordert onderwijskansen van kinderen*. Utrecht: Sardes.
- Mistry, R. S., Biesanz, J., Chien, N., Howes, C., & Benner, A. D. (2008). *Socioeconomic status, parental investments, and the cognitive and behavioural outcomes of low-income children from immigrant and native households*. Early Childhood Research Quarterly, 23, 193-212.
- Nederlands Jeugdinstituut (2015). [Cijfers onderwijsachterstanden](#).
- Riksen-Walraven, J. (1994). *Instapje. Ontwikkeling en evaluatie van een thuisstimuleringsprogramma voor Surinaamse opvoeders met een kind van één jaar*. Rijswijk: Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.
- Riksen-Walraven, J.M., Meij, J.Th., Hubbard, F. & Zevalkink, J. (1996). *Intervention in Lower-class Surinam-Dutch Families: Effects on mothers and infants*. In: International journal of behavioral development, 1996, 19 (4), 739-756.
- Rooijen, K. van & Zoon, M. (2012). *Risicofactoren voor onderwijsachterstanden*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Samuelson, A. (2010). *What works, Wisconsin-Research to practice series*. Issue #10, August 2010.

Scheele, A. (2010). *Home language and mono- and bilingual children's emergent academic language: A longitudinal study of Dutch, Moroccan-Dutch, and Turkish-Dutch 3- to 6-year-olds*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Suizzo, M.A., & Stapleton, L.M. (2007). *Home-based parental involvement in young children's education: Examining the effects of maternal education across U.S. ethnic groups*. *Educational Psychology*, 27, 533-556.

Vygotsky, L.S. (1962). *Thought and Language*. Cambridge MA: MIT Press.

Zadeh, Z.Y., Farnia, F., & Ungerleider, C. (2010). *How Home Enrichment Mediates the Relationship Between Maternal Education and Children's Achievement in Reading and Math*. *Early Education and Development*, 21, 568-594.

Zschüschen, R. (1994). *Eindverslag van het proefproject Instapje in Rotterdam. Een interventieproject voor Surinaamse opvoeders*. Rotterdam: Krosbe.

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ), het Kenniscentrum Sport, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

